

Karvezető Konferencia

Formai, hangnemi, ritmikai jellegzetességek Lavotta János hegedűduóiban

Lavotta zeneszerzői termésében mintegy 20, opus-számmal jelölt hegedűduót, valamint 17 jelzés nélküli kürtduót találunk. Ezek a darabok bár szolgálhattak elsődlegesen a házi muzsikálás céljára, mégis a szerző pedagógiai szándéka is nyilvánvaló. Figyelemre méltó a duók keletkezésének ideje, hiszen Lavotta 1786-ban kezdte leírni és opus-számmal ellátni műveit, s 1797-ig 65 kompozíciója született. Ez a szám mintegy fele annak a legalább 120 opusnak, amelyek között csupán 18 olyan mű van a Lavotta-hagyatékban, melynek szerzői kézírata fennmaradt. S ezek között megtalálható a két – op.22. és 49-es számú – hegedűduó sorozata is.

A duók utóélete szempontjából fontos lehetőséget teremtett a MTA Zenetudományi Intézete pedagógus ösztöndíja, melyet az 1990-es évek elején *Bárdos Kornél*, majd *Domokos Mária* mentorsága mellett három alkalommal kaptam meg. Ennek köszönhetően vehettem kézbe – egyebek között – Lavotta hegedű-, valamint kürtduóinak kéziratát. A szólalmok spartírozása lehetővé tette számomra, hogy a duókkal hangszeresként is foglalkozzam. Így rögzítettük elsőként az op. 22-es hat duóból a *Thema con Variazioni* feliratú darabot a *Lavotta János Kamarazenekar* Magyar Verbunkos Zene sorozatának első CD-jén. Majd újabb kettőt – valamint négy kürtduót – tartalmaz a 2004-ben megjelent sorozat harmadik CD-je és további négy duót a 2010-ben megjelent hatodik CD. Azonban a hanghordozókon rögzített mintegy hét hegedűduó Lavotta összes duójának így is csak mintegy harmada. Nem valószínű, hogy a teljes sorozat akár házi muzsika, akár pedig bármilyen hangverseny alkalmával Lavotta életében elhangozhatott. Már csak azért sem, mert előadói szempontból a kézirat duóinak nagy része felülvizsgálatra szorult. A nyilvánvaló hangelírások, a módosítójelek pótlása, a két szólalm harmóniai szintézise több-kevesebb beavatkozást igényeltek.

Ennél is problematikusabbnak tűnt a duók formai vizsgálata során a da capo olykor túlzó alkalmazása, a zeneileg, formailag egyaránt kevésbé indokolt ismétlések kiszűrése, a periódusokban előforduló aszimmetriák megszüntetése, a Nóta, Minore, Maggiore, Figura, Polonéz, Trió, Coda feliratú részek megfelelő illesztése. Lavotta előadói utasításai – úgy, mint adagio, andante, andantino, cantabile, recitativo, moderato, allegro, allegretto, spirituosó – elsősorban a darab tempójára, ill. jellegére vonatkoznak, s dinamikai jelzései csupán néhány forte, piano, sforzato alkalmazására szorítkoznak, szükség volt tehát a szólalmok ellátása további előadói utasításokkal. Mindez feltétele volt annak a 2010. március 11-i hangversenynek, ha úgy tetszik a duók ősbemutatójának a sátoralja-

új helyi Lavotta-házban, amelynek programjában – Szabó Sándor tanártársam közreműködésével – mind a 20 hegedűduó előadása szerepelt.

Duetto Hungarica op. 22.

Lavotta számozása szerint a hat magyar duó komponálása a tizenenny „könnyű” hegedűduó keletkezését jócskán megelőzte. Vajon az op. 22-es duósorozat miben és mennyiben magyar? A gyors válasz elsősorban Szabolcsi Bencétől érkezik, aki szerint „*amit a külföld 1780 óta magyar zene néven ismer, az kivétel nélkül a verbunkos zenéje.*” Lavotta hat duója tehát abban magyar, hogy zenei nyelvezete verbunkos, és annyiban nemzeti, amennyiben az új zenei stílusban fellelhető szimbólumokat maga is használja. Ilyen stíláriis jegyeket a sorozatban pedig bőszeggel találunk. Lássuk, melyek ezek a jellegzetességek! *Formai* szempontból a zenei anyag nyugatias mintázását: a klasszikus arányok (4-8 ütemes mondatok) szimmetrikus felépítését, szekvenciákat, valamint „Nóta, Minore, Majore, Figura, Trió, Coda” feliratú részeket figyelhetünk meg. A páros (2/4) ütembeosztású duók során *ritmikai* szempontból a pontozott ritmus szinte valamennyi fajtájával, szinkópával, triolával találkozhatunk. A *dallam* kialakításában – az oly hegedűszerű cirádától a jellegzetes bokázó záró formuláig – egy sor díszítő figura érvényesül. Végül említenünk kell egyrészt néhány *harmóniabeli* jellegzetességet, mint pl. a bővített másodos „magyar skálát” a harmadik duó Figura és Trió részében, vagy a viszonylag gyakran előforduló dúr-moll tonalitást (pl. a második, ötödik, hatodik duóban). Másrészt a sorozat *hangnemi* mozgása – a hatból öt duónál – a kvintkör C-dúrjától haladva az Esz-dúrig terjed. Lehet, hogy csupán véletlen, de ne zárjuk ki teljesen azt sem, hogy öt duójának a C-F-B-Esz-dúr hangnemeket Lavotta tudatosan választotta. Az ötödik duó külön érdekessége, hogy a Coda *Tihanyi visszhang* feliratot visel. Ebből arra következtethetünk, hogy amikor lejegyezte, Lavotta a hangvisszaverődésének e tihanyi jelenségét ismerte. A mindössze 22 ütemű *Coda* egy kánonszerű szinkópa sorozattal kezdődik (10ü), majd egy 8 ütemű (2x2+2x2) *Andante* a tulajdonképpeni visszhang, amelyet Lavotta szólamcserével valósít meg, végül a duót 4 ütemnyi *Tempo I.* zárja.

A sorozat utolsó darabja nemcsak hangnemében (G-dúr) tér el az előzőektől, hanem a *Thema con Variazioni* feliratú duó más szempontból is figyelemre méltó mű, amely nem véletlenül került fel elsőként a Lavotta-CD-ére még 1995-ben. A jó érzékkel megkomponált négysoros dalt magában foglaló induló témát két variáció követi úgy, hogy Lavotta közzé illesztett egy 12 ütemnyi Minore feliratú részt, majd további – mindkét szólamban virtuóz elemeket felvonultató – négy variáció következik. A variáció-fűzért egy népzenei hangulatú Nóta, valamint egy coda-szerű Figura zárja.

Előadói szempontból a hegedűsök – a verbunkos muzsikára oly jellemző s ellenállhatatlan – előadó-művészeti stílusát a hat magyar duó

jelentősen korlátozza. Igazi kamaraművek ezek, ahol a duók táncos karakterének megőrzése a játékosoktól pontos, fegyelmezett, alkalmazkodó muzsikálást kíván meg.

Duetto két hegedűre op. 49.

Lavotta tizennégy duóból álló sorozata – bár házi muzsikálás anyaként is kiváló, csakúgy, mint magyar duói – nyilvánvalóan pedagógiai céllal született. Nemcsak azért, mert fokozatosan halad az egyszerűbbtől a bonyolultabb, a könnyebbtől a nehezebb felé, hanem mert a játék során szinte érezni lehet a szólamon, – s ez többnyire a második – melyiket játszhatta a házitanító Lavotta. A tánc karakterű magyar duókkal ellentétben, a „könnyű duók” változatos tempójú, ütem-nemű, előadói utasításokkal gazdagabban ellátott kis zeneművek. *Formailag* az első hat, valamint az utolsó duó *egy tagból* áll, melynek tempó jelzése az andante-tól az allegro-ig terjed. Itt jegyezzük meg az ötödikről, hogy lényegében Lavotta ennek is adhatta volna a Thema con Variazioni elnevezést, mint a magyar duók már említett 6. darabjának. Ebben az esetben is egy könnyen megjegyezhető kedves, négysoros dal a téma, amely további öt alkalommal a hegedű két szólamában felváltva bukkan elő. *Kéttagú* (többnyire adagio – allegro) a héttől a tizenegyedik duóig, végül a 12. és 13. pedig *háromtagú*, amelynek külön érdekessége, hogy a középső tag mindkét esetben Polonéz. Azonban még a tizenkettedikben a mindvégig F-dúr hangnemű Cantabile-Polonéz-Trió tagolás szerves egységet alkot, addig az igen határozott zárású A-dúr Spirituoso után következő G-dúr Polonéz a Trióval, a tizenharmadik duóban ennek ellenkezőjeként hat. Ezért a duó előadása során a Polonézt érdemes önálló darabként kezelni. Megfigyelhetjük, hogy a két- és háromtagú formák mindegyikében a kapcsolódást megelőző záró harmónia minden esetben az V. fok.

A duók közül hét páratlan (3/4, 3/8) ütemű, nyolc pedig páros (2/4, 4/4). Ez utóbbiak között a 8. és 11-ben a lassú magyarra jellemző karakterrel találkozunk. A duókban nagyobbbrészt a bécsi zenei hatás érvényesül, és több ízben felvillan bennük (mint pl. a 10,12,13. duóban) a Mozart-operák népszerű részeinek egy-egy motívuma, fordulata. *Hangnemeket* tekintve a duók a kvintkört ezúttal a C-dúrtól az E-dúrig haladva járják be. Lavotta a C-G-D-A-E-dúr hangnemeket a sorozat kilenc darabjánál használja. A kérdés most már az: Lavotta milyen megfontolásból adott az op. 22-es duóinak tisztán bés, az op.49-es darabjainak – kettő (a-moll és F-dúr), valamint két minore-maggiore (d-D és f-F) kivételével – keresztes dúr hangnemet? Trióinak, négyeseinek megismérlése, vizsgálata a válaszhoz valószínűleg majd közelebb vihet.

Lavotta által könnyűnek nevezett hegedűduó-sorozat a zeneszerző születésének 250. évfordulója tiszteletére az *Editio Musica Budapest* kiadásában vált hozzáférhetővé, a Hat magyar hegedűduót pedig – *Szecsódi Ferenc* ajánlásával, aki a közreadóval együtt reméli, hogy „ez

Dombóvári János
és Szabó Éva

a vérbő verbunkos sorozat a jövőben szervesen beépül a zeneiskolai és szakközépiskolai hegedű tantervbe” – a Neuma Zeneműkiadó adta ki. A kottakiadásnak köszönhetően már Lavotta János Hegedűduó Verseny is zajlik Sátoraljaújhelyben, s az idei lesz az ötödik alkalom, hogy a verseny kötelező darabjaként az ifjú hegedűsök előadásában a duók felcsendülnek.

Dombóvári János

